

BREV FRA LONDON
SKREVET 1820 AF
MENDEL LEVIN NATHANSON
TIL HANS KONE OG BØRN I KØBENHAVN
KOMMENTERET AF
INUK LUPLAU JANSSEN

London 30 Januarij 1820.

Min gode Kone og kjere Børn.

Af mine sidste udførlige Efterretninger har I seet at ieg var lykkelig og vel ankomet til Antwerpen. Det var samme Dags Formiddag ieg passerede fleere Stæder hvor Waterloo Batalien stod – Oh, hvilken Blandning af Følelser frembragte dette hos mig, den *største* Mand ibland de *store* prøvede endnu engang, og maatte da finde, – hvad han i forveien kunde vente –, at han mindst kunde stole paa Taknemlighed. Ieg skaaner Eder for at læse de Skildringer som jeg har gjort mig af alle Krigens Rædsler, vi har selv i hiine September Dage desværre været Vidne til saa mange, men skrækkelig og afskyelig er det dog paa denne Iord, ibland os storpralende Mennesker. Alt, Talent, Kundskaber, Videnskaber, og Kunst Veltalenhed, kort *alt*, og ja selv Religionen skal opbydes og bidrages til det store Maal „det Ene Meneske skal undertrykke det andet skal forfølge hiinanden til Døden“.

Man belønner med store Pensioner, behænger Folk med Religionens hellige Symboler, naar En eller anden har udmærket sig med at piine og quæle, brænde og myrde, medens man paa den anden Side (ret som man vil bestikke Skaberen) belønner en Ienner fordi han har opdaget Koe Koppernes Indpodning, en anden igen behænger man med Medailler, fordi han har reddet et Menneske, kort Grusomhed Utaknemlighed paa den ene Side, Falskhed og Forfængilighed paa den anden, i Sandhed Børn ieg tænkte med disse Betragtninger blot at forbande denne Klode som bærer slige Skabninger, naar ieg ikke tillige følte og vidste at *den* ogsaa bærer Skabninger som Du min gode Kone, og I søde Børn samt saa mange gode Venner der ere mig

kjere – dog ieg glemmer Hensigten med nærværende Blade, vi vil derfor gaae over til en anden Materie.

I min Lære over Dovenskab har ieg en Capitel som blot omtaler „Træsko“ thi det kan ingen nægte, at slige Skoe ere en herlig Hjelpemiddel for de „Dovne“, men hør nu baresens; jeg kommer til at stryge heele Capiteln. Paa heele Veien til Antwerpen fandt ieg Bønder vandre i slige Skoe, nu veed vi dog alle at hverken de tydske, brandske eller frandske Bønder ere dovne, følgelig halter min Lære – altsaa Træskoe hører ikke til Dovnskab, men de hører nu til noget andet: nu da ieg har opdaged at samme almindeligen bæres i de anførte Lande saa bliver same nu hos os en vigtig Handels Artikkel som kan udføres, og forbedre Coursen. Men hør endnu en anden vigtig Opdagelse, ikke mindre godt til Coursens Forbedring, og Gud veed hvortil alt –.

Paa heele Lande Vejen seer man kun meget faae Hunde, og eftersom vi har Overflødhed deraf hjemme, ja endog Hundes Hunde i svær Mængde, saa bliver her en vigtig Udførsels Artikkel, som kan bringe mange Penge ind i Landet og befrie os fra mange en overflødig og skadelig Hund. Coursens Forbedring er kun muelig ved Udførsel af vore egne Produkter, man maae være meget betænkt herpaa, især da Luxus med de evige nye Vindues Ruder (en fremmed Artikkel) i den sænere Tid har tiltaget. Af det anførte seer man altsaa, (Spøg tilside) at Bønderne gaae ligesom hos os med Træskoe, og at man ikke som hos os seer saa mange Hunde paa Lande Vejene, noget, som ieg egentlig ikke kan begribe. Vi vil nu opholde os ved den særdeles vakkre Stad Antwerpen. Da ieg ankom om Aftenen, og hørte at der var Comødie saa gik ieg strax derhen ligesom vi steeg fra Reisevognen. Man har her et temelig stort, og nydelig Theater, men det frandske Selskab som spiller, duer ikke meget. Ieg saae et slet Skuespill slet spillet, og siden Alexis, ret godt spillet, og maadelig synget. Dette Stykke er endnu i frisk Minde hos mig fra Rossings Tid, da Emilie og Dupui samt den gamle Rossing spildte, og efter sligt et Kløver Blad forekomer en alle de andre visnede. Ieg kan ikke forlade dette Synge Stykke uden at bemærke følgende. I errindrer vel at Alexis har malet Fadrens Portrait som ved Festen skal bekrandses, Portraitet skjules ved et andet Malerie, og naar Tiden er at heele Forsamlingen skal hylde den Gamle, saa gives et Tegn, det gamle Malerie falder ned, og det nye sees bekrandsed. Hos os hændte det sig, at begge Stykker faldt ned paa engang og frembragte naturlig megen Latter – Ieg husker det som i Dag, at Mutter, Beate og alle som var i Logen havde

nok at snakke om denne Kemack streg, men netop det same Tilfælde saae ieg her hos de flinke Frandske, som var saa meget mere latterlig da der under Malerierne var en stor Aabning i Væggen, istædet for Potraitet fik vi altsaa et stort Hul at see, ha ha, ha – det er noget for min kjere Anicke at glæde sig over.

Antwerpen er en særdeeles smuk Bye, store smagfulde Huuse, vakkre brede Gader, en fortræffelig Havn, og mange deilige Spadser Stæder – Byen var for sin vigtige Handel for flere hundrede Aar siden særdeles berømt, Hollænderne og Engelænderne arbeidede siden i Forening til at bringe den i gleme Bogen og derved hæve deres egen Handel, men har gjort Indsejling for svære Skibe umuelig, og kort gjort alt for at skade Byen. Napoleon vidste imidlertid til at at skabe *alt igien*, *Frugten* af hans store Anstrængelse, nyder allerede den nær-værende generation. At fortælle Eder alt hvad Napoleon har gjort her, vil være for vidtløftig, nok, Han lod anlægge Havne og store Bassins at de største Handelsskibe, samt en Flode af maaske 100 Krigsskibe i Fred og Roe kan ligge her, Han lod anlægge de fortræffeligste Fæstnings Værker for at beskytte Byen fra Sø Siden osv – Antwerpens Handel har derved hæved sig overordentlig, *Den* er efter min Mening størrer end Hambø[r]gsk Handel (Vexel Handel undtagen) Byen har fortræffelige, indsigtsfulde driftige Kiøbmænd, vel ikke saa rige som de hamborgske, men derimod har Byen en stor Mængde svær rige Mænd uden for Handelstanden, Hvilke komer de Handlende til Hjælp med deres Penge. Byens Beliggenhed er ogsaa den naturligeste for at vedligeholde en udbredt Handel thi den ligger i Middelpunkten af Engeland Frankrig og Holland. Her har ogsaa etablered sig mange frandske, Engelske tydske og hollandske – Iøder findes her slet ikke, man taler blot frandsk og hollandsk, imidlertid holdt ieg mig meest til den tydske Circle, og der blev ieg modtaget med al den hospitalitet som ieg kunde forlange, man har herlige Etablisementer hvor man kan læse alle fremede Blade og Journaler, Selskaber til at spille og sladdre, og Endelig er man med Liv og Siæl den kjere Dands hengiven, ieg maatte da figurere paa et Ball, som ellers var meget kion i alle Henseende. Frandske Sæder og Tone er næsten almindelig her, og i det Heele taget meget charmant. Mine Forretninger tillod mig ikke et længere Ophold her end 3 Dage, og hvad kan man see i saa kort et Tidsrum, især da ieg dog frem for alting maatte gjøre mig bekendt med Handelstanden og alt hvad der staaer i Forbindelse dermed – Imidlertid har ieg dog seet endel, og forbeholder mig at see det øvrige naar ieg kommer tilbages fra Engeland – Begge de 2 store Kunstnere

Ruben og Van Dyk har boet her, ieg har været i same Gaard hvor Rubens havde sit Arbeids Rum, det er altsaa gandske naturlig at man her maae see disse Mesteres berømteste Arbeider. I Erobrings Krigen sendte Napoleon 47 store Malerier som man fandt i Kirkerne og i de offentlige Bygninger til Paris, ved Freden kom næsten alle tilbages igjen; Foruden disse store Skatte, eier private Folk en stor mængde Malerier af den nederlandske Skole, og ibland disse har ieg see hos en Von Havern en Paarørende af Rubens, det saa almindelig omtalte og berømte Portrait af Rubens 3^{die} Kone bekiendt under Navn – af Spoon Hatte hun har nemlig slig en Hat paa – dette Stykke bliver som en Skat evig i Familien.

V Havern har betalt 9000 Spec derfor, og den nærværende Konge af Engeland har budet 12000 Spec(ier) derfor. Som sagt det er et Bryst Billed af Rubens 3^{die} Kone, et vakkert Fruentimer man beundrer i dette Stykke især Kiød Farve, ieg har aldrig seet noget mere liigt Mutters Tain som dette Portrait viser, det er Sand at Kjød Farven er overordentlig træffende, næsten gjennemsigtig, men ieg paastaar desuagted at man vel finder nogle af Iuels Portraitter som ikke skal vige meget fra dette Mester Stykke – jeg dømer efter min egen Følelse som Læg Mand, og kan ikke trænge ind i Kunstens hemeligheder, som ieg ej er i Stand til at opdage – Coloritten er guddomelig. Drapperiet (Floielspels) synes mig maler Eckerberg ligesaa smukt. Denne Von Havern eier kun dette enkelte Stykke, derimod har ieg seet en Samling af 130 Stykker hos en Von Laukern, bestaaende blot af Rubens, Van Dyk, Ostade, Tenier, Voverman, især finder man her mange Skiser af Rubens, I kan troe, her er noget at se og nyde. Den berømte store Cathedral Kirken, har ieg da ogsaa seet, men i Krigens Tid, da hiine gale Iacobiner Ton var almindelig blev dens store Prydelse af mange Altar og sligt tilintetgjort, og nu seer man intet mere end den forskrækkelig store deilige gothiske Kirke, med moderne Altar. Gulvet var belagt med det skønneste Marmor, og fra den Ene Pille til den anden de fortræffeligste Arbeider af Billedhugger Kunsten, men bort, bort er alt, men hvad der var bort og kom igen, er 4 meget store Malerier af Rubens, og deribland især hans guddomelig Stykke – Christi Nedtagelse af Korset – ieg har ikke Ord til at udtrykke min Beundri[n]g og min Forbauselse, der seer man Mesteren, hvilken Grupering Figurer, Udtryk, kort ieg vidste ikke hvor ieg var da ieg fik dette himelske Stykke at see, det vil evig blive i Minde hos mig, saa stor var det Indtryk gjort paa mig, I skulde bare see, hvorledes Angsten ligger i enhvers Ansigt af Frygt for ikke at være forsigtig nok ved Nedtagelsen,

hvorledes den Omhyggelighed „ey at gribe alt for haardt paa den Forklarede“ er udtrykt, kort *alt* er guddommeligt. Spørg kun Eckersberg. Fleere Stykker af Rubens, Opstandelsen osv behagede mig ikke saa meget. Christi Maaltid maled af en Professor ved de Antwerpen Kunst Accademie fandt jeg fortræffelig Her skal i det heele være mange gode historiske Malerie.

Fra Cathedralet gik ieg til den særdeles smukke Kirke St. Iacob, her hænger ogsaa rund om kring mange Malerier, dog paa nogle enkelte nær ikke af Betydenhed, men ibland disse Enkelte er ogsaa den hellige Familie af Rubens, alle Portraitter taget af hans egen Familie, og deribland sig selv med – Maleriet hænger i Rubens eget Begravelses Capelle. St. Jacobs Kirke er meget mindre end Cathedralen, men meget smukkere. 6 eller 8 Altare den ene skjønere end den anden, alt prydet af de skjøneste Billedhugger Sager, svimmel blev ieg af alt det skjønne ieg har seet her, og som ikke er mig muelig at beskrive, ikke at glemme de deilige Malerier paa Glas – I seer at ieg anvender min Tid godt trods mine mange Forretninger, havde ieg bare nogle af mine store Rollinger med mig! Ieg er overbevist om, at disse skjønne Ting vilde mere dem meere end alle Baller fra i Fjor, ikke sand? Efter saaledes at have tilbragt fra Onsdag Aften til Søndag Morgen i denne Skjønne Stad, forlod ieg den (med det bestemtteste Forsæt næst Gud at besøge den igen), Søndag Middag den 23 – Vi har havt de sidste 2 Dage Frost igen, og Veiret var skjønt, men Schelde Floden (som vi har at passere) var hist og her belagt med Iis. Overfarten gik imidlertid meget hurtig, Francois har ieg i Forveien sendt med Vognen, og han oppebiede os paa den anden Side af Vandet. Fra Antwerpen til Calais over Schelde Floden gaaer Veien over St. Nicolo, Lockon *Gent*, Brygge Dunkirch, Graveline.

I Dag den 23 kiørte vi til Brygge (12 Miil fra Antwerpen) og overnattede der. Veien hertil er liig den skjøneste Hauge, man kan ikke tænke sig noget skjønnere Land, og den ene Bye tæt ved den anden, alle med meget vakre Bygninger, og Torve saa store som vores Kongens Nye Torv, alt viser at her er Cultur og Rigdom, Landeveiene vrimler af Folk, men Vogne seer man kun faae af, thi alting transporteres her deels paa Schelde Floden, og deels paa de nye Canaler som Napoleon har ladet grave – Det var i Sandhed en meget stor Nydelse at spadsere disse 12 Miil, som vi har tilbagelagt i 8 Timer. *Gent* som vi passerte er en særdeles stor og vakker Bye, men meer kan ieg ikke sige herom. Den paafølgende Dag forlod vi Brygge – Paa Veien til Dunkirch kjører man 2 Miil lige ved Strandbredden, og naar der er høit Vand

kan man ikke passere Veien, men maa vente indtil lavt Vand . . . Tiden kommer. Den heele Veie til Calais er Bjerged, og Egnen ikke skøn – Lige ved Strand Bredden blev vi anholdt af de Frandske Toldbetiente og for ikke at underkaste os den ubehagelige Visitation liig den i Fechte, tog vi Posekigeren med os til Dunkirchen, hvor en Krone skildte os ved ham – Dunkirchen er en bekiendt Handels Stad med en meget smuk Havn, Byen selv er nogenledes. Om Aftenen ankom vi til Calais hvor vi tog ind hos Morris, et Værtshuus af første Skuffe – Opvarteren der tiltaler en i alle slags Sprog komer strax en imøde, og alt er indrettet paa meest behageligste – Jeg maae ved denne Leilighed bemærke, at næsten alle Værtshuuse fra Münster hertil er overordentlig gode, og alle Bequemligheder finder man. Ligesom ieg opstiger i Moris Hotel, kom[m]er Gud veed hvor mange Styrmand og Capitainer af Paquet Baade mig imøde for at kapre til Overførselen – ieg spurgte om Capitainens Navne, og ieg hørte deribland min gamle Vens Hamiltons, valgte ieg strax ham – Hamilton der fører det kongelige Paquet Lord Duncan har fleere Gange gjort Touren med mig fra Engeland til Cuxhaven. Tirsdag Morgen Kl 7 blev vi kaldt til at gaae om Bord hips haps 1-2-3 alting pakker man samen, og ned til Skibet men der maatte vi vente næsten $1\frac{1}{2}$ Time paa Brev Posten, og endnu fleere Passagerer. I alt var vi 18 Pasagerer hvoribland 5 Fruentimer de fleeste af dem var syge, og især min gode Fischer samt Francois, 4 Pasagerer foruden mig blev kun paa Dækket og vare ret muntre og glad. Vi forlod Calais Kl $8\frac{1}{2}$ med den bedste Vind og inden $1\frac{1}{2}$ Time saae vi allerede de deilige hvide høje Bjerge – den engelske Kyst – Veiret var skøn, Vinden temelig stærk, og Søen gik overordentlig høit, og steeg stedse ligesom vi nærmede os den Engelske Kyst. Capitainen underrettede os at der ved Dover ikke var høit Vand førend kl 7, og vi derfor blev hentet med Baade, da Skibet med det lave Vand ej kunde komme ind i Havnen. Kl $11\frac{1}{2}$ hejsede vi Postiljonen (Post Signaler) og strax saae vi 2 Baade kome os imøde, Kl $12\frac{1}{4}$ var vi lykkelig og vel ved Indløbet af Dover, hvilken ligger imellem 2 Klipper, og udgjør et malerisk Udseende, det gjør Tabelou som Lorenzen siger. Men nu skal I høre Løier – Baadene lægger til for at indtage os alle, hvoraf de 11 vare syge, Søen gik meget høit, baade Skibet samt Baadene slyngede gandske bandsat og man havde meget ond med at kome ned i Baadene, der var Mudder kan I troe at faae alle de syge Herrer, men især de kjere Damer ned – krybende paa alle 4 kom den Ene efter den anden, og paa Maae og Faae lod sig glide, bære eller trække ned i Baadene som saae gandske pudserlig

ud, Enhver skreg efter noget andet som blev glemt i Skibet men som vi andre ej vilde vente paa, og som desforuden ej var tilladt at lande, indtil Toldbetjentene kom, et af Fruentimerne med bart Hoved kunde slet ikke bevæge sig, liggende paa hendes Ryg, blev hun i Matrosernes Arme nedslynget i Baaden som i Sandhed var et ynkelig Syn, saaledes pudselede vi næsten $\frac{1}{4}$ Time slyngende frem og tilbages, hvilket var meget fælt: vi 4 raske skreg bestandig „Sæt af Sæt af“ thi vi [var] bange at skulde blive syge i Baaden og i Sandhed vi undgik det ej heller. Nu afstæd, og efter 10 Minuters Forløb krøb vi da alle i Land, og glad løbende og ibland Gud veed hvor mange Kapere af Værter, thi ved et Paquet Baads Ankomst, viser sig alle Værter ned paa Broen, enhver tager fat paa en, for at kappre til deres Værtshuus? Jeg gik til Yorks Hotel hvor jeg fandt det fortræffelig – ieg skrev strax til Eder, sendte Brevet til Ostende, og derfra med Estafette til Antwerpen, for at I kunde paa det hurtigste kome til Kundskab om min lykkelig Reise til Engeland.

Jeg standser her, med at takke Forsynet, at ieg uden mindste Ubehagelighed har tilbagelagt denne temelig lange Reise.

KOMMENTARER

Under arbejdet med at samle stof til en bog om MENDEL LEVIN NATHANSON med anetavle og stamtavle, der blev trykt som manuskript i 1960, fandt jeg hos en slægtning det brev, som er gengivet ovenfor.

Med henvisning til nævnte slægtsbog og til omtale af Nathanson i leksika og andre bøger skal her blot anføres nogle få data:

1780 blev Nathanson født den 20. november i Altona som søn af købmand og menighedsforstander Levin Nathan Leidesdorf.

1792 kom han til København – hvor han forblev til sin død – for at blive oplært hos sin morbroder David Amsel Meyer i dennes store finans- og handelshus.

1798 etablerede han sig ved morbroderens hjælp som manufakturhandler en gros. Han rejste til England for direkte at knytte handelsforbindelsen udenom mellemhandlere i Hamborg, som ellers dengang anvendtes. Brevet fra 1820 har han skrevet på en af sine mange forretningsrejser. I de følgende år opnåede han som grosserer og finansmand – tildels i kompagni med andre under forskellige firmanavne – at tjene mange penge.

1799 blev han gift med ESTER HERFORT (1777–1849) med hvem han fik 6 døtre og 3 sønner. Hele familien (med undtagelse af den yngste søn, som blev født senere) er afbildet på C. W. Eckersbergs store og smukke maleri „Det Nathansonske Familiebillede“ fra 1818, som findes på Statens Museum

for Kunst i København, og som er gengivet farvetrykt i slægtsbogen af 1960. Det er malet i Frederiksholms Kanal nr. 6, hvor familien boede til 1832, og hvor David Amsel Meyer en tid også havde sin bolig.

1805 oprettedes på Nathansons initiativ „Friskolen for Drengbørn af den Mosaiske Tro“.

1810 oprettedes på tilsvarende måde „Carolineskolen“ for piger. Denne skole, som senere forenedes med drengeskolen, eksisterer endnu på Nørrebro i København.

1831 ophørte Nathanson med at virke som forretningsmand, fordi han som følge af pengekriser havde mistet størstedelen af sin formue. Herefter hengav han sig til forfattervirksomhed, som mest angik udgivelse af skrifter og bøger om handel og finansvæsen.

1838–58 og 1865–66 var han redaktør af Berlingske Tidende, som dengang ejedes af kammerherre Berling (1812–1871). Nathanson havde en væsentlig andel i bladets modernisering og betydelige udvidelse.

1868 døde Nathanson den 6. oktober i Nørregade nr. 23, hvor han havde boet siden 1832.

I. L. J.